

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 42, פברואר 2010 שבת תש"ע

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

פולנים קתולים תורמים לשימור התרבות היהודית

לישראלים, והיא בין מקימי חוג "מפגש" המקיים מפגשים בין נוער פולני ונוער ישראלי אשר מגיע לקרקוב במסגרת המסעות לפולין. הפגישה התקיימה ביום שלישי ה-16 בפברואר 2010, בשעה 17:00, באולם יצחק של תיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227, תל אביב. השיחה התקיימה בפולנית ובאנגלית.

ד"ר אנהמריה אורלה-בוקובסקה, מהמחלקה לסוציולוגיה באוניברסיטה היגלונית בקרקוב, תפגש עמנו לשיחה בנושא כיצד פולנים, לא יהודים, תורמים לחיים היהודיים התרבותיים בפולין העכשווית. ד"ר אורלה-בוקובסקה פרסמה מספר ספרים על יחסי פולנים יהודים. בנוסף לעבודתה האקדמית, פעילה ד"ר אורלה-בוקובסקה בבניית גשרים בין פולנים

קריאת מגילת אסתר ב"יד ושם"

מקומו אינו בערימת הגרוטאות שנותרה בקז'ימייז' לאחר חיסול הגטו. קובלסקי הצעיר לקח את המגילה לביתו ושמר עליה בספרייתו במשך שנים.

לפני מספר שנים, בעת ביקור של ברל שור אצל קז'ימייז' קובלסקי, שהיה גם הוא פרופ' באוניברסיטה היגלונית, התברר לו כי מגילת הקלף הינה מגילת אסתר. פרופ' קובלסקי החליט לתרום את המגילה "ליד ושם", וכך עשה.

הסעה מאורגנת תצא מתחנת ארלוזורוב, מסוף אל-על בתל אביב, בשעה 15:45 בדיוק. בשעה 19:00 תצא ההסעה בדרכה חזרה לתל אביב. המעוניינים להצטרף להסעה המאורגנת יפנו בהקדם לדוא"ל lili@lyhaber.com או לטלפון 054-4436366. מספר המקומות מוגבל.

בשונן פורים, יום ראשון, י"ד אדר תש"ע, 28 בפברואר 2010, נקרא במגילת אסתר בבית הכנסת שב"יד ושם" בירושלים. קריאת המגילה תחל בשעה 17:30.

זוהי סיפורה של המגילה: לאחר חיסול הגטו בקרקוב וגירוש היהודים לפלשוב ולהשמדה, מצא הצעיר קז'ימייז' קובלסקי, בערימת גרוטאות בקז'ימייז' הריקה מיהודים, מגילת קלף בגובה של 39 ס"מ ובאורך 161 ס"מ עם כתב עברי. קז'ימייז' הצעיר לא ידע מה פשר מגילת הקלף שמצא ולא ידע שמדובר במגילת אסתר עתיקה בת כ-300 עד 450 שנה, אך כבנו של פרופ' טדאוש קובלסקי, אוריינטליסט ידוע באוניברסיטה היגלונית, הבין שמדובר בכתב יד, שלכל הפחות

כתיבת

צעירי שנות השישים בקרקוב

נפגשים בפסטיבל היהודי ביוני 2010: מי שגר בעיר בשנים 1958-1968, מתכננים להיפגש שוב בעיר בתקופת הפסטיבל היהודי בעיר, סוף יוני-תחילת יולי 2010. במפגש ישתתפו אלה אשר בסוף שנות החמישים ובשנות השישים היו בני נוער, ואחרי 1968 התפזרו ברחבי העולם. המפגש יתקיים במרכז הקהילה היהודית (JCC) שברחוב מידובה 24, והבאים יוכלו ליהנות גם מאירועי הפסטיבל. המארגנים מבקשים לקבל תמונות, זיכרונות וכל חומר אחר שיש ברשותכם מאותה תקופה, וכמובן את פרטיכם האישיים כדי שאפשר יהיה לדוור אתכם ישירות.

Jozek Herzl: Herzl@youmail.dk
Krystyna Podgorska: vtr77@02.pl

יוזק וקריסטינה

בחודשים האחרונים פניתי, בכתב, למספר רב של אישי ציבור ומכובדים (כולל נשיא המדינה, ראש הממשלה, הרב לאו, יו"ר הכנסת, ואחרים) ושטחתי בפניהם את הצעתי לחיבור "הגדת השואה" אשר תוקרא בכל בית בישראל, במוצאי יום האבל של יום הזיכרון לשואה ולגבורה. לא זכיתי לתשובה מאף גורם, אפילו לא תשובה שלילית.

בחג הפסח אנו חוגגים אירוע שקרה לפני אלפי שנים - יציאת עמנו מעבדות במצרים לחרות בארץ המובטחת - ומספרים לדורות הבאים את שקרה על ידי קריאה בהגדה שנאמר: "והגדת לבניך...". במאה העשרים עבר עמנו את השואה הנוראה ביותר בהיסטוריה של כל הזמנים, ורק מעטים זכו לצאת מאבדון לחיים חדשים. דומני, כי מן הראוי היה שבמוצאי יום האבל על הירצחם של מיליונים מבני עמנו, נציין ונחגוג את הניצחון שלנו, הניצולים המעטים, על הרשע והרוע וזאת על ידי קריאה ב-"הגדת השואה", אשר תועבר מדור לדור, תספר את הסיפור המופלא של הניצולים שהקימו חיים חדשים בישראל.

אוגניה רוטר

פורים בקרקוב, בשנת 1934

דמי חבר לשנת 2010

על מנת לאפשר לנו פעילות סדירה נא שלמו את דמי החבר השנתיים. המחאה על סך 120 ש"ח יש לשלוח לארגון יוצאי קרקוב בישראל ת.ד. 17209, תל אביב 69051.

עדות של רבקה קופר במשפטו של אייכמן

אנו מביאים את עדותה של **רבקה קופר ז"ל**, שהיתה חברת קיבוץ מעין צבי ואלמנתו של **אהרון ליבסקינד** ('דולק') מנהיג המחתרת היהודית בקרקוב, במשפטו של הצורר אייכמן. רבקה סיפרה על ריכוז יהודי קרקוב בגטו והשמדתם, ותיארה את פעולות המחתרת היהודית ושילוח חבריה להשמדה באושוויץ בירקנאו. בעדותה זיהתה את 'יומנה של יוסטינה', שכתבה חברת המחתרת היהודית **טובה דרנגר**, ובו תיעדה את פעילות המחתרת.

ש. מלחמת העולם השנייה מצאה אותך בקרקוב?
ת. כן. עברתי את כל שלבי הגיטואיזציה.

ש. ספרי לנו בקצרה איך נראה המעבר והגיטואיזציה בקרקוב, בשטח הגנרל-גוברמנט.

ת. הדבר הגיע בשלבים. השלב הראשון היה עוד בהיותנו כולנו במקומות ובדירות שלנו שהיו לנו לפני המלחמה, ואז התחילו חיפושים, רדיפות, סימוני דירות וסימוני מפעלים של היהודים, ענידת סימן יהודי, את מגן דוד הכחול על רקע לבן. אחר כך באו הוראות שרק חלק מהיהודים יקבלו אישור Ausweis ויוכלו להישאר בקרקוב, היתר מוכרחים לעזוב. ואז התחילו הגירושים הראשונים של יהודי קרקוב בכיוון מזרח ובכיוון לובלין. מהקבוצות הראשונות קיבלנו עוד אי אלו ידיעות, כמוכן ידיעות טרגיות. מפני שהם נשלחו למקומות נידחים ובצפיפות ובלי כל נשדדו בדרך והיו מחוסרי פרנסה ומחוסרי יכולת להתקיים. אבל היו עוד. השלב השני התחיל עם ההחלטה על הקמת גיטו בקרקוב. זה היה בראשית שנת 1941. זה התחיל כבר בסוף 1940, אבל הכניסה לגיטו היתה במארס 1941, ואז נשארו 13 אלף מתוך 60 אלף יהודים בקרקוב ומתוך 80 אלף שהיו שם בראשית המלחמה. כמוכן הגיטו היה צפוף מאד.

ש. באיזו שכונה הוקם הגיטו?
ת. בשכונה מאחורי הנחל ויסלה, פודגוש, שהיתה תמיד שייכת לשכונות העניות, והרחובות שנבחרו היו רחובות של בתים ישנים, רעועים, בתי עץ ואז בתים המטים ליפול. האוכלוסיה הוכנסה שלוש ארבע משפחות לדירה קטנטנת של חדר ומטבח. כמוכן, שבתנאים אלה פרצו מהר מאד מחלות. במיוחד בין הילדים. גם קשה היה לשמור על תנאים סניטריים, עם כל הרצון והמאמצים שנעשו על-ידי הרופאים. על-ידי עזרה סוציאלית ועל-ידי עובדים סוציאליים.

ש. הקמתם מחתרת - תנועות הנוער? את היית חברה בתנועת נוער יהודית ציונית?
ת. כן. מהרגע שלא נתנו לנוער יהודי ללכת לבית הספר וללמוד, היתה מטרתנו לרכז את הנוער ולשמור עליו. המשכנו קודם כל בלימודים בקבוצות קטנות, ארגנו אותן בחדרים. המורים מבתי ספר עבריים, וכאלה היו בקרקוב, כי הקהילה היתה מאורגנת מאד ועשירה בכל מיני מוסדות כלליים סוציאליים, המורים תחילה נרתמו לפעולה. מהר נעלמו המורים כי

גורשו, חודש אחד בכיוון אחד וחודש שני בכיוון שני. אחרי כן המבוגרים יותר לימדו את הצעירים. גם המשכנו את מסגרת התנועה שלנו. וכל התנועות המשיכו את מסגרתן בדרך כלל, זאת אומרת התכנסו לערבי שבתות, לחגים, המשיכו בשיעורי תנ"ך, המשיכו בשיעורי ההיסטוריה היהודית. ניסינו להשכיח מהילדים את מה שנעשה ברחוב.

ברחוב היה איום, כי אסור היה לצאת פשוט מבלי להסתכן ברצינות. היו חטיפות, חטיפות לעבודה, כמוכן בכיוונים לא ידועים. היו חוטפים את היהודי מן הרחוב. כשהיו מוצאים אותו, זורקים אותו אחרי מכות שקיבל על איזה אוטו, מובילים אותו ליום שלם. או שהיה חוזר אחרי לילה או כמה לילות, או שלא היה חוזר בכלל. אם היה בא - היה בדרך כלל בא במצב כזה שהיה זקוק לאשפוז רציני. היו התנפלויות, גם פריצות לתוך דירות פרטיות, שוד וביזה של כל מה שהיה לו ערך. היו התנפלויות ברחובות. חיי הדת של היהודים נפסקו כמעט לגמרי מיד בהתחלה, כל בתי הכנסת נתפסו.

ש. קיימתם בכל זאת עבודת אלוהים במחתרת?
ת. כן, בכל בית שני היה חדר אחד שבו הסתירו ספר תורה, היו מתאספים מניינים בסתר עם שמירה בחוץ.

ש. למה שמירה? האם היו נתפסים?
ת. לא אם היו, אלא לעתים קרובות נתפסו.

ש. וכאשר היו נתפסים?
ת. היו תמונות זועה שקשה לספר עליהן. יהודים בעלי זקנים היו בסכנת חיים, היו מלחים אותם ומורטים את השערות יחד עם העור. היו מכים אותם עד זוב דם. כאשר מישוה היה נופל ולא יכול לקום - היו דורכים עליו. קיימנו על אף זאת.

ש. קיימתם שבת, מועד, תפילה, נר חנוכה, קריאת מגילה בפורים?
ת. הכל, לא פסחנו על אף חג. להיפך, היתה בנו השאיפה לשמור על כך ככל הגחלת האחרונה. על כך שמרנו לא רק בגיטו אלא בבית הסוהר. על כך שמרנו במחנות השמדה אפילו באושביץ.

ש. היית באושביץ? אני רואה את המספר על ידך.
ת. כן, אחרי שנאסרתי על-ידי הגסטאפו.

ש. גם אז המשכת לשמור על חג, מועד ושבת?
ת. אם יורשה לי, אני יכולה לספר מקרה ראשון מזעזע לי בעצמי למרות שבשבילי זה היה ברור שאיפה שאמצא אני אשמור על המסורת העברית. [...] הובאנו לאושביץ ביום רביעי. אחרי שהשאירו אותנו יום שלם בצריף --

אב בית-הדין: מתי באת לשם?
ת. ב-18 בינואר 1943. הכניסו אותנו לבלוקים בבירקנאו, אלה היו אורות סוסים לשעבר. קיבלנו מדפי עץ שעליהם היה עלינו לישון, לשכב. אחד מהדברים

בחודשים אפריל-דצמבר 1961 נערך בבית-המשפט המחוזי בירושלים משפט לפושע המלחמה הנאצי, אדולף אוטו אייכמן (1906-1962), שהיה ראש אגף המבצעים של האס-אס. אייכמן הואשם בביצוע פשעים נגד העם היהודי, פשעים נגד האנושות, פשעי מלחמה וחברות ב"ארגון עוין", שהן עבירות לפי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם משנת 1950. השופטים במשפט היו משה לנדוי, ד"ר בנימין הלוי ויצחק רווה, והתובע הראשי היה גדעון האוזנר.

בית-המשפט שמע יותר מ-100 עדים ועיין ביותר מ-1,600 מסמכים. במשפט טען אייכמן שרק ציית לפקודות, אך בריאיון ב-1957 אמר: "לו היינו מצליחים להרוג את כולם [...] הייתי מאושר". הוא נמצא אשם ונגזר עליו דין מוות. עונשו היה גזר-דין מוות הראשון והיחיד בתולדות מדינת ישראל. ערעורו של אייכמן לבית-המשפט העליון נדחה במאי 1962.

הראשונים שעשינו, אני וחברותי שהגיעו אתי, היה למצוא מכרים בין אלה שנשארו, אסירים שהסתובבו באושביץ. ומצאנו.

אחד הדברים הראשונים שביקשנו מהם היו שני זנבות של נרות. בליל שישי התאספנו על המדף העליון בבלוק שלנו. היינו אז 10 עד 12 בנות. לא הרבה זמן נשארו. בחושך הגמור הדלקנו, ולא היה אז בכלל חשמל באושביץ, לא רצפה ושום תנאים סניטריים, שהכניסו בסוף. הדלקנו את הנרות והתחלנו בשקט לשיר שירי שבת. לא ידענו, כי היינו מסונוורים מהאור של הנרות, לא ידענו מה שנעשה מסביב.

אחרי הפסקה קטנה שמענו בכי חנוק מסביב, על כל המדפים שסובבו אותנו. הבכי קודם כל הבהיל אותנו. זעזע אותנו. התברר שמכל המקומות, ואפשר היה לעבור ממדף למדף, נשים יהודיות שישבו חודשים ואפילו שנים התאספו סביבנו על המדפים השכנים. הקשיבו לשירה. היו אחדות שירדו וביקשו שנרשה להן לברך על הנרות.

אב בית-הדין: לאיזה תנועת נוער השתייכת?

ת. נוער עברי "עקיבא", תנועת נוער כלל ציונית. זה היה מקרה ראשון מזעזע. אחר כך אלה שהיו אתנו בבלוק התרגלו שכל ליל שישי הדלקנו נרות. לא היה לנו לחם. לפעמים לא היה מה לשתות, אבל את הנרות השגנו איכשהו. וכך כל החגים. צמנו ביום כיפור באושביץ. בפסח לא אכלנו מצות. אספנו אצל האסירים, לא הפולנים, במשך השנה, מסרנו מנות מזון באופן חלקי וכך הבטחנו לעצמנו תפוחי-אדמה כדי שנוכל לקיים את המצווה: לא תאכל חמץ בפסח.

היועץ המשפטי: נחזור לקרקוב. תנועות הנוער ארגנו מחתרת בפיקודו של דולק ליבסקינד, בעלך?

כפיה. בהרבה מקומות ניסינו לעשות סבטוֹזִים וחבלות בעבודה. גם זאת אני רוצה לציין. גם באושביץ היתה מחתרת. גם באושביץ לא הלכנו לפי הצו, גם באושביץ ניסינו לקלקל ולהפריע בכל מקום שיכולנו. אני מציינת זאת מפני שמקומו של המרד בתולדות השואה הוא קטן באופן יחסי, אבל המאמץ שנעשה על ידי אלה שהתמרדו היה למעלה מהמשוער.

אב בית-הדין: באיזה עבודה עבדתם באושביץ?

ת. הריסת בתים. עבדתי בעבודות ניקוז. עמדי עד המתנים במים, אחר כך הייתי צריכה לחפור תעלות. אחר כך, בתוך המחנה, נתפסתי על קשר שהיה עם הבחורים שלנו ועל העברת ידיעות. הזכרתי שהיתה לנו מחתרת, היה לנו קשר באושביץ. הועברתי לשטראסקומנדו בתוך אושביץ. היתה לי תלבושת מיוחדת עם טלאי אדום על הגב, סגולה.

הייתי בכלא בתוך המחנה. יצאנו לעבודות קשות ביותר. הקימו אותנו בשלוש לפנות בוקר. עמדנו עד שש בכפור, בגשם, בשלג. החזירו אותנו עם שקיעת החמה, לפעמים יותר מאוחר, תמיד בליווי כלבים. כל מי שנכשל - שוסע על-ידי כלב. אוכל לא נתנו, נתנו לנו פחות מאשר לאסירים אחרים. ניצלתי מהשואה בעזרת חברים באושביץ שהגניבו אותי לטרנספורט שהלך לברכנבך.

ש. כאשר ישבת בבית הסוהר נודע לך שבעלך דולק נפל בפעולת המחתרת?

ת. כן. הגיעו אלי האסירים אשר השתתפו בפעולת ליל חג המולד, בדצמבר 1942. זאת היתה בעצם אחת הפעולות הגדולות הראשונות אשר התכוננו לה הרבה זמן, שלשם ביצעה פעלנו כדי לרכוש נשק, כדי ליצור פצצות, כדי להוציא כרוזים וקריאות.

ובליל חג המולד, בערב חג המולד קבוצת חברים שלנו התקרבה לבית קפה גרמני "ציגנריה", בית קפה של קצינים נאצים, וזרקו שם פצצה אשר התפוצצה ועשרות גרמנים נהרגו ונפצעו.

ש. לפי מה ששמעת היו חילופי יריות עם הגרמנים והמחבוא שבו התחבא דולק נתגלה?

ת. לפני שהתגלה המחבוא של דולק התגלה מחבוא של החברים אשר השתתפו בפעולה וחזרו. ואחרי שנתפסו כולם הגיעו למחבוא של דולק. זה היה המחבוא של המפקדה, שבו היו נשק, כסף, מכונת הכפלה להדפסת כרוזים, כל מיני חומרים אחרים, היו גם מדים אשר השתמשו בהם. ואם, כאשר הותקף, היו שני חברים שלנו, דולק ויהודה טננבאום. הם הותקפו והתגוננו, ורק אחרי חילופי יריות שבהם נורו גם גרמנים, השנים התאבדו, לא נהרגו ולא נתפסו, התאבדו בכדורים. האחרונים, אבל המחתרת לא פסקה. נשארו עוד חברים והם עברו מחוץ לתחומי קראקוב. כיוון ההצלה היה להקים בונקרים, להקים מחבואים, לפעול ביערות ולתת אפשרות ליהודים להסתתר כי קיוו שקץ המלחמה יגיע ושלפחות את מישהו אפשר יהיה להציל.

ואגב, יוסטינה ברחת מבית הסוהר. ארגנה בריחה מבית הסוהר יחד עם כל הבחורות שהוצאו לטרנספורט, שהיה צריך ללכת להשמדה. היא הצליחה לברוח ופעלה אחר כך עד שנת 1943. באותו יום ארגנו הבחורים שלנו בריחה מכלא של גברים. שמשון דרגנר, אחד מראשי המחתרת, בעלה, הצליח גם כן לברוח. הם נפגשו אחר כך ופעלו ביערות ויסינץ. הם הוציאו עיתון הקורא למרד, גם לפולנים וגם ליהודים. שם העיתון היה "החלוץ הלוחם", והגיליון האחרון יצא בנובמבר 1944. הם נתפסו אחר כך, וכמובן הומתו, שניהם.

היועץ המשפטי: זו היתה אנה פרנק הפולנית. אגיש זאת.

ת. את הניירות מצא אחד החברים, ניירות חבויים במסגרת הדלת של התא. זה הוברח. לא הכל נמצא. היה עוד מחבוא בתנור, שם לא נמצא קטע. אחר כך חסרים כמה פרקים, במיוחד הסיפור על המבצע הרציני והגדול בדצמבר 1942.

היועץ המשפטי: את נאסרת במחצית נובמבר 1942?

ת. סוף נובמבר 1942.

ש. לאחר ששבת משליחות המפלגה לגיטו רודניק?

ת. למקום הריכוז שלנו. היתה לנו נקודת ריכוז, ונשלחתי שם לשמור, למצוא בחזרה את הקשרים עם הבחורים שלנו.

ש. מי חקר אותך בזמן המאסר?

ת. שני אנשי גסטפו שאני זוכרת את שמותיהם, הם היו ידועים לשמצה - קונדה וקרנר. היה עוד אחד שאינני בטוחה בשמו. אלה השנים היו דמויות ידועות מאד. כל הופעתם בגיטו בישרה שואה.

ש. החקירה היתה מלווה מכות והתעללויות?

ת. כן, הוכיחי קשות, לא אבדתי את ההכרה, לא עד אובדן ההכרה.

ש. מתי שוחררת מבית הסוהר?

ת. לא שוחררתי, הועברתי לאושביץ. שם הייתי עד סוף נובמבר 1944, אחר כך העבירו אותי לעוד חמישה עד שישה מחנות אחרים, ובכל מקום כמובן לעבודת

ת. מוקדם מאד התברר לנו על הגירוש הראשונים, הגיעו שמועות ראשונות על הכיוון של הגירוש, של רכבות הגירוש, לבלוץ במיוחד, ואז בשלה ההחלטה, שאין אנו יכולים ללכת כצאן לטבח, שאין אנו יכולים לעמוד עם ידיים מורדות ולהסתכל.

איד שכל פעם חטפו את ההורים, ילדים, אחים ואחיות מבלי יכולת להגיב ומבלי לעשות כלום. כמובן שזה קל היום לספר; זה היה קשה מאד לבצע.

הדבר הראשון שעשינו אחרי שנודע לנו הדבר היה - פעולות אזהרה לכל היהודים. זה לא היה רק במקום איפה שהייתי, אלא הבחורות שלנו, כל אלה שהיתה להן אפשרות הודות למראה הארי הלא-יהודי שלהן לצאת מהגיטו, הן היו יוצאות ומתקשרות עם אנשים מוכרים לנו, כמובן. עשיתי זאת. היינו באים לגיטאות, מתקשרים עם אנשים מוכרים לנו, כמובן. קודם כל כי היתה סכנה, לגשת במלחמה לאדם זר - לא היה כל כך בטוח. אבל דרכם הודענו לכל אחד שאפשר היה להודיע, לאן מגיעות רכבות הגירוש ושאינן סיכויים להצלה אם היהודים מתייצבים באופן חופשי לגירוש.

ש. אני מבין שארגנתם גם רשת של מחתרת בכל הסביבה במערב גליציה.

ת. הקימונו נקודות ריכוז בבוכניה, בצ'נסטוחוב, בארנוב, ברודניק, בראדוס, בטומשוב-מזובייצקי. בחלקם פעלו בקרקוב, בחלקם היו לנו שליחים שנסעו בין ורשה לקרקוב.

ש. ניסיתם לספק ניירות מזויפים?

ת. כן, טיפלנו בייצור ניירות. קודם כל, שאפשרו לאנשים לצאת מן הגיטאות. שנית, להתנועע. וסידרנו ניירות שאפשרו לנסוע ברכבות בצורה זו. ברגע שנודע על גירוש צפוי בקרקוב - היינו מספקים ניירות לאנשים שיוכלו לנסוע, לצאת ולהכנס לגיטו. ברגע שנודע על סכנת גירוש בבוכניה היתה אחת הבחורות - ועל פי רוב היו אלה בחורות, למרות שהיו גם בחורים - נוסעת לשם ומעבירה ניירות על מנת לאפשר לאנשים לברוח לקרקוב או למקומות אחרים.

ש. הקשר עם גיטו ורשה היה באמצעות הקשרית אלה שיפר?

ת. כן, היא נמצאת כאן; רופאייזן, היא היתה הקשרית של דולק בגיטו וורשה.

ש. את מכירה את הספר "יומנה של יוסטינה"? מי כתב את הספר?

ת. גם את הספר וגם את המחברת. גוסטה דוידסון ברגנר, אחת מראשי התנועה שלנו. [...] היא כתבה זאת בבית הסוהר במונטלופיק על נייר של בית שימוש שגנבו בשבילה כל החברות שישבו אתה יחד.

ש. היא נשארה בחיים?

ת. לא. קשה היה להשיג נייר של בית שימוש. קשה היה לכתוב. שם היו מארגנים מחתרת שלמה, מסתירים אותה בעת כתיבתה כי היה צריך להיזהר בעין בוחנת בכלא זה.

ש. איך זה נמצא ואיך זה יצא לאור?

ת. את הניירות מצא אחד החברים שלנו אחרי המלחמה. חלק מהבחורות הוצאו להורג, וחלק נשלח לטרנספורט לאושוויץ, אחדות נשארו בחיים ונמצאות בישראל; הבחורות, לפני שעזבו את בית הסוהר;

60 שנה לחתונתם של סבא וסבתא מנור

נערכה החתונה בצניעות רבה בבית הדודה של סבא, ששמה אסתר. מלבד סבא וסבתא נכחו עוד 13 מוזמנים. מכיוון שלא היו מספיק גברים למניין (אפילו יחד עם הרב ועוזרו) הרב הביא אנשים מן הרחוב להשלים את המספר. הכלה לבשה שמלה ירקרקה שקבלה בהשאלה, ועל ראשה כאפיה לבנה. החתן חבש כובע לבן של קציני הים. אחרי הטקס אצל הרב המקומי התקיימה קבלת אורחים בביתה של הדודה אסתר בשכונת בורוכוב בגבעתיים. המטעמים שהוגשו כללו עוגת גבינה, הרבה פירות העונה, כריכי נקניק קרקובאי ותפוחי עץ מפולין. מצב הרוח היה מרומם ושרו שירי מולדת. צילומים לא נעשו; אף אחד לא חשב על זה... בו ביום נשלח מברק (טלגרמה) לאמא של סבתא בקרקוב שלא תדאג.

כעבור שבוע הצטרפו לקיבוץ מגידו ונשארו שם 8 שנים. שם נולדו להם שני ילדיהם, עודי ותמי (אמא שלי). וכך התגשמה משאלתם והם חיים בבאר שבע באושר ונחת עד עצם היום הזה...

נוגה פרידמן, הנכדה

סוכריות. כשסבתא הסתובבה זיהתה אותו, כמעט התעלפה מרוב אושר והפתעה. הם ערכו צילום משפחתי משותף והכריזו על אירוסין. סבא חזר משליחותו לארץ, ואילו סבתא נאלצה לחכות עוד שנתיים עד שקיבלה אשרת יציאה מפולין. לקראת נסיעתה ארצה ציידה אותה אמה במזון וכן במעיל פרווה ושמירת פוד, ואף נתנה לה טבעת נישואין מזהב כי חשבה שלבחור החלוץ לא יהיה מספיק כסף בשביל לקנות לה טבעת.

המסע לארץ ישראל היה ארוך ומרגש. אחרי נסיעה ברכבת עד ונציה שבאיטליה, עברה לאוניה שלקחה אותה לחיפה. בערב ההגעה ראתה סבתא מן האוניה סירת מנוע מתקרבת ובה שני אנשים. אחד מהם עלה על הסיפון וזמן קצר וולפילר מתבקשת לבוא לתא הקברניט, מישור רוצה לפגוש אותך. כאשר הגיעה ראתה שם את נחום אהוב ליבה, וכשהם נפגשו הם התחבקו והתנשקו והיו מאושרים ביחד. ב-17 בינואר 1950, שבוע לאחר שסבתא הגיעה ארצה,

חנותם לממתקים ופירות. סבא (שנשאר ללא בני משפחתו) עבר למחנה מעבר של פליטים, ולבסוף הגיע לארץ ישראל. הוא התגייס לארגון הפלמ"ח, לקבוצת "הגדעונים" שפעלו להבאת מעפילים ונשק באוניות לא חוקיות ("עליה ב"). זה קרה עוד לפני הקמת המדינה.

גניה ונחום לאחר נישואיהם

יום אחד בשנת 1948 הגיע סבא בזהות בדויה לפולין כדי לפגוש את סבתא ולהציע לה נישואין. הוא נכנס לחנות הממתקים וביקש 100 גרם

סבי וסבתי, נחום וגניה מנור, הכירו בתקופת מלחמת העולם השנייה, במחנה העבודה של אוסקר שינדלר בקרקוב שבפולין. סבי עבד שם כמכונאי במוסד וסבתא עבדה במפעל לכלי אמיל. אוסקר שינדלר דאג לשלומם ובטיחותם של כל האסירים במחנה, הוא נתן להם עבודה ואוכל. בזכותו ניצלו 1,200 אנשים וביניהם סבא וסבתא שלי.

סבתא מספרת שכאשר היתה בת 18, במחנה, הבחינה בבחור גיינג'י נאה והוא מצא חן בעיניה. היא ביקשה מחבר משותף שיפגיש ביניהם. מתברר שסבא הבריח מן המחנה הקודם כמה ספרים, וסבתא דאגה שישאיל גם לה ויהיה להם על מה לשוחח. בפגישותיהם, סבא וסבתא נהגו להסתובב בחצר המחנה הצפוף והקודר ולהתבונן לשמים. סבא הסביר על הכוכבים וביחד הם חלמו שיום אחד, אחרי המלחמה, יזכו להתחתן ולחיות יחד בפלסטנה.

בתום המלחמה נפרדו דרכיהם של סבא וסבתא: סבתא חזרה עם אמה ואחיה לקרקוב, שם פתחו מחדש את

לזכרו של שלמה בסטר ז"ל

של המזרחי, היתר כניסה עבורו מהשלטון המנדטורי בארץ-ישראל, אולם בסטר לא הצליח לצאת מרוסיה. שאיפת חייו לעלות לארץ-ישראל לא התגשמה. בשנת 1945 חלה ונפטר בטשקנט.

טובה ארן, נכדתו

לפליטים. ב-1940 נאסר על ידי הרוסים ונשלח עם משפחתו למחנות עבודה ביערות סיביר, כאן ארגן במחתרת עזרה הדדית בין אסירי המקום. באוקטובר 1941 שוחרר מהמחנה, ובשנת 1942 הוגלה עם משפחתו לבוכרה. בעזרת הצירות הפולנית במוסקבה קיבל מהשלטונות הסובייטיים רישיון לאפיית מצות בפסח, דבר שלא היה לו תקדים מאז נכבשה בוכרה בידי הסובייטים ב-1917. בבוכרה ארגן מוסד סעד במחתרת, שמטרתו היתה לתמוך בתלמידי חכמים, אלמנות, יתומים ונכים. עוד בהיותו בסיביר השיג עבורו חברו הרב פישמן-מימון (לימים שר בממשלת ישראל הראשונה) מהמרכז העולמי

בכל הוועידות הארציות ובחלק מהוועידות העולמיות של המזרחי, וכן היה ציר התנועה במספר קונגרסים. היה בין מייסדי מוסד הצדקה הגדול ביותר בקרקוב "בית לחם", בשנת 1926 היה בין מייסדיו של בית המדרש של "המזרחי" בעיר, וכיהן כנשיאו מראשיתו עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. נמנה עם מייסדי בתי הספר של המזרחי "חדר עברי" וגיימנסיה "תחכמוני".

בשנת 1924 נבחר בסטר מטעם "המזרחי" כפרנס הקהילה, ובתפקיד זה המשיך עד פרוץ מלחמת העולם השנייה, אז נמלט עם משפחתו לפשמישל, וכאן הקים את ארגון "בית לחם" – סעד

שלמה בסטר נולד בדומברובה בשנת 1880 לאביו יחיאל, ואת חינוכו התורני קיבל בישיבות בפולין ובהונגריה. עם נישואיו עבר לברוקלין שם עסק בליווי וקאן החל את פעילותו הציבורית. היה בין מייסדי "תנועת המזרחי" בגליציה המזרחית ובאסיפת היסוד, בשנת 1913, נבחר לוועד הכללי הראשון שמושב בלוב ולוועד הראשי של התנועה. עם סיום מלחמת העולם הראשונה השתקע עם משפחתו בקרקוב, והתמסר לפעילות ציבורית. היה הרוח החיה במזרחי בקרקוב ושימש יושב ראש הוועד כל השנים. היה חבר נשיאות המזרחי בגליציה המערבית ושלזיה והשתתף

בשולי הכתבה "פגישתי עם גבירטיג" בגליון שעבר, צויין שמה של קרולה הוטמן לבית שכטר, אחותם הבכירה של אברהם ויצחק בן זאב (שכטר).

קרולה, בעלה וילדיהם וכן הוריה אחיה ואחיותיה, למעט אברהם ויצחק, נספו בשואה.

אברהם עלה ארצה בשנת 1935 וחגג בספטמבר האחרון 98 שנים. יצחק הגיע ארצה בשנת 1943 וחגג בנובמבר האחרון 90 שנים

ישראל בן זאב

אבלים על מותה של
בוגרת הגיימנסיה
העברית, ממנהיגות
ה"צופה" בקרקוב

ד"ר רות פ' זקס ז"ל
(קרקוב-ניו יורק)

מבכים ואבלים
על מותה של חברתנו
דורה פינקספלד ז"ל
(לבית לבקוביץ)

חניכת הגיימנסיה העברית
ומדריכה בתנועת "הצופה"